

TALABALARNING O'QUV FAOLIYATIDAN QONIQLASH KOMPONENTLARINING GENDER XUSUSIYATLARI

F.B.Raxmatullayev¹

1. O'zMU Psixologiya kafedrası o'qituvchisi

Mas'ul muallif: Raxmatullayev Farxod Baxtiyor o'g'li, O'zMU Psixologiya kafedrası o'qituvchisi.

Received: 11 Oktabr 2026

Accepted: 16 Oktabr 2026

Published: 21 Oktabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Raxmatullayev, F. B. TALABALARNING O'QUV FAOLIYATIDAN QONIQLASH KOMPONENTLARINING GENDER XUSUSIYATLARI / F. B. Raxmatullayev // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 10, № 2. — B. 53–55.

Annotatsiya. Maqolada talabalarining o'quv faoliyatidan qoniqlash komponentlarining gender xususiyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda L.V. Mishenkoning "O'quv faoliyatidan qoniqlash" so'rovnomasi asosida 542 nafar talabaning natijalari o'rganildi. Erkak va ayol talabalar o'rtasidagi farqlar Mann–Uitni U mezon yordamida aniqlandi. Natijalarga ko'ra, o'quv faoliyatidan umumiy qoniqlash, o'quv va tarbiyaviy jarayon, tanlangan kasb, kursdoshlar, o'qituvchilar va rahbarlar bilan munosabatlar hamda turmush sharoitidan qoniqlash ko'rsatkichlari bo'yicha statistik jihatdan ishonchli gender farqlari qayd etildi. Barcha shkalalarda ayol talabalarining o'rtacha rang ko'rsatkichlari yuqoriroq bo'ldi.

Kalit so'zlar: o'quv faoliyatidan qoniqlash, gender, talaba, ta'lim muhiti, kasbiy qoniqlash, ijtimoiy munosabatlar, Mann–Uitni mezon.

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ КОМПОНЕНТОВ УДОВЛЕТВОРЁННОСТИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ СТУДЕНТОВ.

Аннотация. В статье анализируются гендерные особенности компонентов удовлетворённости студентов учебной деятельностью. Исследование проведено на выборке из 542 студентов с использованием опросника Л.В. Мищенко «Удовлетворённость учебной деятельностью». Для выявления различий применялся U-критерий Манна–Уитни. Установлены статистически значимые гендерные различия по общей удовлетворённости учебной деятельностью, учебным и воспитательным процессом, выбранной профессией, взаимоотношениями с однокурсниками, преподавателями и руководителями, а также условиями жизни. По всем шкалам средние ранги у студенток были выше.

Ключевые слова: удовлетворённость учебной деятельностью, гендер, студенты, образовательная среда, профессиональная удовлетворённость, социальные отношения, U-критерий Манна–Уитни.

GENDER DIFFERENCES IN THE COMPONENTS OF STUDENTS' SATISFACTION WITH ACADEMIC ACTIVITIES.

Abstract. The article examines gender differences in the components of students' satisfaction with learning activities. The study involved 542 students and used L.V. Mishenko's "Satisfaction with Learning Activities" questionnaire. Differences between male and female students were assessed using the Mann–Whitney U test. Statistically significant gender differences were found in overall satisfaction with learning activities, the educational process, the chosen profession, relationships with peers, teachers and administrators, as well as living conditions. Female students showed higher mean ranks across all scales.

Keywords: learning satisfaction, gender, students, educational environment, professional satisfaction, social relationships, Mann–Whitney U test.

Kirish. Hozirgi davrda oliy ta'lim tizimida ta'lim sifatini oshirish, talabalarining shaxsiy va kasbiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlash hamda o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda talabalarining o'quv faoliyatidan qoniqlash darajasini o'rganish alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki o'quv faoliyatidan qoniqlash talabaning ta'lim jarayoniga munosabati, o'qishga bo'lgan motivatsiyasi, pedagoglar bilan o'zaro munosabatlari, o'zlashtirish imkoniyatlarini baholashi va kelajakdagi kasbiy maqsadlariga intilishi bilan uzviy bog'liqdir. Talabaning ta'lim jarayonidan qoniqlashi nafaqat o'zlashtirish ko'rsatkichlariga, balki uning psixologik farovonligi, ijtimoiy faolligi va shaxsiy rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatishi mumkin.

O'quv faoliyatidan qoniqlash murakkab psixologik hodisa bo'lib, u bir nechta o'zaro bog'liq tarkibiy qismlarni qamrab oladi. Jumladan, ta'lim mazmunidan qoniqlash, o'qitish metodlari va pedagogik yondashuvlarni maqbul deb bilish, o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi munosabatlar, guruhdagi psixologik muhit, o'quv yuklamasi, baholash tizimi hamda shaxsiy yutuqlarni idrok etish ushbu hodisaning muhim komponentlari sifatida

namoyon bo'ladi. Mazkur komponentlarning har biri talabaning ta'lim jarayoniga bo'lgan umumiy munosabatini shakllantirishda o'ziga xos o'rin tutadi. Shu sababli o'quv faoliyatidan qoniqishni faqat umumiy baho yoki o'zlashtirish natijalari bilan cheklab o'rganish yetarli emas, balki uning tarkibiy qismlarini alohida tahlil qilish zarur.

Talabalarning o'quv faoliyatidan qoniqishini o'rganishda gender xususiyatlarini hisobga olish ham muhim ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Jins bilan bog'liq ijtimoiy tajriba, tarbiya jarayoni, jamiytdagi gender kutilmalari, ta'limga bo'lgan munosabat va shaxsiy maqsadlar talabalarning o'quv jarayonini idrok etishiga muayyan darajada ta'sir ko'rsatishi mumkin. Masalan, ayrim talabalar uchun pedagog bilan samarali muloqot va guruhdagi ijobiy munosabatlar muhim bo'lsa, boshqalar uchun mustaqil ishlash imkoniyati, bilimlarni amaliyotda qo'llash, akademik natijalar yoki kasbiy istiqbolalar ustuvor ahamiyat kasb etishi mumkin. Biroq bunday xususiyatlarni barcha talaba qizlar yoki yigitlarga birdek xos deb hisoblash mumkin emas. Ularni aniqlashda individual-psixologik xususiyatlar, ta'lim yo'nalishi, o'qish bosqichi va ijtimoiy muhit kabi omillar ham e'tiborga olinishi lozim.

Oliy ta'lim muassasalarida talabalarning ehtiyojlari va kutishlarini chuqur anglash ta'lim jarayonini takomillashtirishning muhim shartidir. Agar o'quv faoliyatidan qoniqishning asosiy komponentlari va ularning gender xususiyatlari aniqlansa, ta'lim muhitini talabalarning turli ehtiyojlariga moslashtirish, pedagogik muloqotni yaxshilash va ta'limga bo'lgan ichki motivatsiyani qo'llab-quvvatlash imkoniyatlari kengayadi. Shu jihatdan, mazkur muammoni psixologik nuqtayi nazardan o'rganish ta'lim jarayonining subyektiv jihatlarini ochib berish va talabalarning o'quv tajribasini yaxshilashga xizmat qiladi.

Tadqiqotning dolzarbligi talabalarning o'quv faoliyatidan qoniqish darajasini belgilovchi komponentlarni aniqlash, ularning gender xususiyatlarini tahlil qilish hamda ta'lim jarayonida talabalarning psixologik ehtiyojlarini hisobga olish zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi talabalarning o'quv faoliyatidan qoniqish komponentlarini o'rganish, ularning talaba qizlar va yigitlarda namoyon bo'lish xususiyatlarini taqqoslash hamda aniqlangan farqlarga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillarni tahlil qilishdan iborat.

Mazkur tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida talabalar ehtiyojlariga yo'naltirilgan ta'lim muhitini shakllantirish, o'quv jarayonini psixologik jihatdan takomillashtirish va ta'lim faoliyatidan qoniqishni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqishda nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega bo'lishi mumkin.

Talabalarning o'quv faoliyatidan qoniqishi oliy ta'lim muhitidagi psixologik farovonlik, akademik faollik, kasbiy motivatsiya hamda ta'lim jarayoniga moslashuvning muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. O'quv faoliyatidan qoniqish faqatgina dars jarayoniga beriladigan subyektiv baho bilan cheklanmay, balki talabaning tanlagan kasbiga munosabati, kursdoshlari bilan o'zaro aloqalari, professor-o'qituvchilar va rahbariyat bilan munosabatlari, shuningdek, turmush sharoiti, dam olish imkoniyatlari va salomatlik holatidan qoniqishini ham qamrab oluvchi ko'p komponentli psixologik hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur ko'rsatkichlarni gender jihatdan o'rganish alohida ilmiy ahamiyatga ega. Chunki erkak va ayol talabalarning ta'lim muhiti, ijtimoiy munosabatlar, kasbiy istiqbol va kundalik turmush sharoitlarini idrok etishida ayrim psixologik tafovutlar kuzatilishi mumkin. Bunday farqlar talabalarning o'quv faoliyatiga munosabati, ta'lim subyektlari bilan o'zaro hamkorligi hamda universitet muhitidan umumiy qoniqish darajasida o'z aksini topadi.

Shu nuqtai nazardan, ushbu tadqiqotda L.V. Mishenkoning "O'quv faoliyatidan qoniqish" so'rovnoma yordamida talabalarning umumiy qoniqish darajasi hamda uning alohida tarkibiy komponentlari gender kesimida tahlil qilindi. Tadqiqotda jami 542 nafar talaba, jumladan, 183 nafar erkak va 359 nafar ayol ishtirok etdi. Guruhlar o'rtasidagi farqlarni aniqlashda parametrik bo'lmagan Mann-Uitni U mezonidan foydalanildi.

L.V. Mishenkoning "O'quv faoliyatidan qoniqish" so'rovnoma shkalalarining Mann-Uitni mezon bo'yicha jins tahlili (Mann-Uitni mezon asosida n=542)

Shkalalar	Jinsi	N	O'rtachaRank	Rank summasi	U	p
O'quv faoliyatidan umumiy qoniqish so'rovnoma umumiy ko'rsatkichi	Erkak	183	224,45	41075,00	24239	0,000**
	Ayol	359	295,48	106078,00		
O'quv jarayonidan qoniqish	Erkak	183	227,45	41623,00	24787	0,000**
	Ayol	359	293,96	105530,00		
Tarbiya jarayonidan qoniqish	Erkak	183	231,98	42452,00	25616	0,000**
	Ayol	359	291,65	104701,00		
Tanlangan kasbdan qoniqish	Erkak	183	222,14	40652,00	23816	0,000**
	Ayol	359	296,66	106501,00		
Kursdoshlar bilan o'zaro	Erkak	183	233,84	42793,50	25958	0,000**

Shkalalar	Jinsi	N	O'rtachaRank	Rank summasi	U	p
munosabatlardan qoniqish						
	Ayol	359	290,69	104359,50		
Fakultet, OTM o'qituvchilari va rahbarlari bilan o'zaro munosabatlardan qoniqish	Erkak	183	222,70	40754,50	23919	0,000**
	Ayol	359	296,37	106398,50		
Turmush, byudjet, dam olish, salomatlikdan qoniqish	Erkak	183	231,98	42452,00	25616	0,000**
	Ayol	359	291,65	104701,00		

Izoh: *-p<0.05; **-p<0.01

L.V.Mishenkoning "O'quv faoliyatidan qoniqish so'rovnomasi" ning "O'quv faoliyatidan umumiy qoniqish so'rovnomasining umumiy ko'rsatkichi" (U=24239; p<0,01), "O'quv jarayonidan qoniqish" (U=24787; p<0,01), "Tarbiya jarayonidan qoniqish" (U=25616; p<0,01), "Tanlangan kasbdan qoniqish" (U=23816; p<0,01), "Kursdoshlar bilan o'zaro munosabatlardan qoniqish" (U=25958; p<0,01), "Fakultet, OTM o'qituvchilari va rahbarlari bilan o'zaro munosabatlardan qoniqish" (U=23919; p<0,01), "Turmush, byudjet, dam olish, salomatlikdan qoniqish" (U=25616; p<0,01) shkalalarida sinaluvchilarning jins bo'yicha natijalarida ishonchli farqlar kuzatildi.

O'tkazilgan statistik tahlil natijalariga ko'ra ayol talabalar o'quv jarayonidan erkak talabalarga nisbatan ijobiy baholangangligi ko'rishimiz mumkin. Barcha shkalalar bo'yicha ayollarning o'rtacha ranki erkaklardan baland ekanligini ko'rishimiz mumkin. Shu jumladan o'quv faoliyatidan umumiy qoniqish ko'rsatkichi bo'yicha ayol talabalarining o'rtacha rang qiymati (295,48) erkak talabalarinikiga (224,45) nisbatan yuqori ekanligi aniqlangan. Bundan tashqari "Tanlangan kasbdan qoniqish" shkalasida ayollarda o'rtacha rank 296,66, erkaklarda 222,14, "Kursdoshlar bilan o'zaro munosabatlardan qoniqish" shkalasida ayollarda o'rtacha rank 290,69, erkaklarda 233,84 natijasi ayol talabalarining ta'lim muhitiga ijtimoiy va psixologik moslashuvi nisbatan yuqori ekanligini ko'rsatadi. Statistik tahlil natijalariga ko'ra aniqlangan farqlar p<0,01 darajada ishonchli hisoblanadi. Ushbu holat ayol talabalarining ta'lim muhitiga moslashuv jarayonida ijtimoiy-kommunikativ omillarning muhim rol o'ynashini hamda ularning universitet muhitiga kirishuvchanligi nisbatan yuqoriroq darajada shakllanganligini ko'rsatadi.

Xulosa . Mann-Uitni mezon natijalari L.V. Mishenko metodikasining barcha shkalalari bo'yicha ayol talabalar erkak talabalarga nisbatan yuqoriroq o'rtacha rang ko'rsatkichlariga ega ekanligini ko'rsatdi. Bu holat o'quv faoliyatidan qoniqishning gender xususiyatlari mavjudligini va ayol talabalarda ta'lim muhiti, kasbiy yo'nalish, ijtimoiy munosabatlar hamda turmush sharoitlarini ijobiy baholash tendensiyasi kuchliroq ekanini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, ushbu natijalarni talqin qilishda aniqlangan farqlarni faqat jins omili bilan izohlash yetarli emas. Ta'lim yo'nalishi, yashash sharoiti, akademik motivatsiya, kommunikativ faollik, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va boshqa ijtimoiy-psixologik omillar ham mazkur tafovutlarning shakllanishiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli gender farqlarni talabalarining o'quv faoliyatidan qoniqishining umumiy ijtimoiy-psixologik konteksti doirasida baholash maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Дубаков А.В. Формирование коммуникативной компетентности студентов педвуза посредством ситуативных задач. Автореферат кандидатской диссертации по педагогике. Магнитогорск, 2009. – С.45.
- [2] Есенкова, Н.Ю. Взаимосвязь учебной мотивации и профессиональной направленности врача на этапе обучения в вузе: автореферат дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Есенкова Наталья Юрьевна. – Курск: КГУ, 2010. – 26 с.
- [3] Мищенко, Л.В. К проблеме диагностики отношения студентов к учебной деятельности / Л.В. Мищенко // Вестник практической психологии образования. – 2007. – № 3. – С. 122-128. – URL: https://psyjournals.ru/journals/bppe/archive/2007_n3/bppe_2007_n3_28868.pdf (дата обращения: 22.07.2024)
- [4] Рязкин, А.О. Удовлетворенность учебной деятельностью и смысловая сфера личности студентов в юношеском возрасте / А.О. Рязкин // Вестник Пермского университета. Философия. Психология. Социология. – 2022. – Вып. 2. – С. 296-304. – DOI: 10.17072/2078-7898/2022-2-296-304